

випуском в обіг гривні, тобто тривала майже 5 років. Беручи до уваги вжиті за цей період заходи, можна виділити кілька етапів реформи:

- перший етап (січень – листопад 1992 р.),
- другий етап (листопад 1992 – серпень 1996 р.),
- третій етап (вересень 1996 р.). [2, ст. 240]

Проведення грошової реформи було спрямовано на закріплення фінансової стабільності, прискорення розрахунків, залучення в банківську систему надлишкової готівки, забезпечення стабільності курсу національної валюти щодо іноземних валют.

Головним досягненням було утримання стабільності грошового, споживчого й валютного ринків. Прогнози щодо наслідків реформи, які були розроблені Урядом і Національним банком України, цілком справдилися:

- по-перше, вдалося утримати інфляцію у прогнозованих параметрах: 5,7 % – за серпень, 2,0 % – за вересень, 1,5 % – за жовтень;
- по-друге, з перших днів реформи Національний банк України підтримував стабільний курс гривні до іноземних валют;
- по-третє, проведення реформи прискорило обіг грошей і сприяло поліпшенню стану грошово-кредитного ринку України;
- грошова реформа поліпшила стан фінансово-грошової системи й створила умови для позитивних соціально-економічних змін [1, ст. 257].

Література

1. **Гроші та кредит:** Підручник/ За ред. проф. Б.С. Івасіва. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 510 с.

2. **Гроші та кредит:** Підручник. 3-тє вид. переробл. і доп./ М.І. Савлука, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 258 с.

3. **Василик О.Д.** Грошова реформа як метод фінансової стабілізації/ Фінанси України, 1996, № 7.

УДК 504.03

Асист. О.М. Яворська – УкрДЛТУ

ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Розглядається оцінка стану атмосферного повітря та етапи процесу управління якістю ним. Розроблено економічний механізм управління якістю атмосферного повітря.

Assist. O.M. Yavors'ka – USUFWT

Economic aspect of managing by quality of atmosphere air

The estimation of state of atmosphere air and stages of process of managing by quality is considered by him. The economic mechanism of managing by quality of atmosphere air develops.

Недопущення забруднення повітря у промислових районах та містах є нагальним науково-технічним завданням, основою якого є надійні методи контролю і прогнозування чистоти повітряного басейну. При вирішенні цих завдань, застосовують моніторинг атмосферного повітря, який визначає аналіз, контроль та прогноз стану і управління якісним складом атмосфери.

Посилення техногенного впливу на природне середовище породило цілий ряд екологічних проблем, пов'язаних з незадовільним станом атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів. Тому вирішення цих проблем є однією з найактуальніших проблем сьогодення.

Першим кроком при встановленні шкідливого впливу, пов'язаного із забрудненням повітря, є розроблення критерію якості повітря, а також стандартів якості. Стандарти якості визначають рівні якості повітря і гранично допустимі викиди (ГДВ), котрих необхідно дотримуватися для уникнення загрози життю. Дотримання цих стандартів забезпечують контролюючі органи, які зобов'язані здійснювати кількісний і якісний контроль стану атмосферного повітря.

Управління якістю атмосферного повітря включає в себе раціональні методи для встановлення правил функціонування джерел викидів, контролю і дії на них. При цьому управління необхідно розглядатися як процес, спрямований на поетапне досягнення та підтримання екологічно допустимих і економічних стандартів якості атмосферного повітря [1].

Управління в галузі охорони атмосферного повітря здійснюють Кабінет Міністрів України, Уряд республіки Крим, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, місцеві органи державної виконавчої влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства України. Регулювання відносин у цій галузі з метою збереження, поліпшення та відвернення і зниження шкідливого хімічного, фізичного, біологічного та іншого впливу на атмосферне повітря, забезпечення раціонального використання атмосферного повітря для виробничих потреб, а також зміцнення правопорядку і законності у цій сфері контролюється законом України "Про охорону атмосферного повітря" [2]. Відносини у галузі охорони та використання атмосферного повітря регулюються цим Законом, розробленим відповідно до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" [3] та іншими актами законодавства України [4-7].

Державні стандарти у галузі охорони атмосферного повітря є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання та охорони атмосферного повітря, методи контролю за станом атмосферного повітря, вимоги щодо запобігання шкідливому впливу на атмосферне повітря, встановлюють інші вимоги щодо охорони і використання атмосферного повітря.

В загальному можна виділити чотири етапи процесу управління якістю атмосферного повітря (рис. 1):

- розроблення національної політики в області управління якістю атмосферного повітря;
- розроблення національних стандартів і процедур;
- розроблення правил і процедур, які відносяться до конкретного регіону, галузі економіки і окремих джерел забруднення;
- впровадження і контроль.

Блок "рівень якості повітря": виникає необхідність погодження національних критеріїв і показників якості, розробки єдиних методів контролю і емпіричних розрахунків, приведення у зіставний вид національних функцій корисності якості атмосферного повітря.

Рис. 1. Блок-схема процесу управління якістю атмосферного повітря [8]

Блок "прийняття законодавства": змістовно трансформується у прийняття юридично важливих міжнародних угод, конвенцій, протоколів тощо, метою яких є забезпечення виконання узгодженої міжнародної політики.

Блок "стандарти якості атмосферного повітря": трансформується в узгодженні і прийняті до виконання всіма країнами квот на зниження емісії забруднюючих речовин.

Блок "система дозволів": трансформується в набір адекватних і ефективних еколого-економічних інструментів, спрямованих на мінімізацію витрат для досягнення заданих рівнів емісії забруднюючих речовин [1].

Для оцінки стану атмосферного повітря для території України встановлюються такі нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря:

- гранично допустимі концентрації забруднюючих речовин у атмосферному повітрі для людей і об'єктів навколишнього природного середовища;
- гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного та біологічного впливу на атмосферне повітря для людей і об'єктів навколишнього середовища.

Підприємства, установи і організації, діяльність яких пов'язана з викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, шкідливим впливом фізичних та біологічних чинників, зобов'язані:

- здійснювати організаційно-господарські, технічні та інші заходи щодо забезпечення виконання умов і вимог, передбачених дозволами на викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив;

- вживати заходів щодо зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин і зниження шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів;
- забезпечувати безперебійну ефективну роботу та підтримання у справному стані споруд, устаткування й апаратури для очищення викидів та зменшення рівнів іншого шкідливого впливу;
- здійснювати контроль за обсягом та складом забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, і рівнем іншого шкідливого впливу та вести їх постійний облік;
- мати заздалегідь розроблені спеціальні заходи щодо охорони атмосферного повітря на випадок аварійних ситуацій і несприятливих для ліквідації причин та наслідків забруднення атмосферного повітря.

Контроль у галузі охорони атмосферного повітря спрямовується на забезпечення додержання вимог законодавства про охорону і використання атмосферного повітря всіма державними органами, а також підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Виробничий контроль за охороною атмосферного повітря здійснюється підприємствами, установами, організаціями, іншими органами в процесі їх господарської та іншої діяльності, якщо вона шкідливо впливає або може вплинути на стан атмосферного повітря.

Підприємства, установи, організації та інші органи зобов'язані здійснювати контроль за проектуванням, будівництвом і експлуатацією споруд, устаткування та апаратури для очищення викидів у атмосферне повітря від забруднюючих речовин і зниження шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів, оснащення їх приладами, необхідними для постійного нагляду за ефективністю очищення, додержанням нормативів викидів забруднюючих речовин і рівнів шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів та додержанням інших вимог законодавства у галузі охорони атмосферного повітря.

Платежі за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря та за інші шкідливі впливи на нього стягуються з підприємств, установ і організацій. Стягнення платежів не звільняє від відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря. Структуру економічного механізму охорони атмосферного повітря наведено на рис. 2. Збір, обробка, збереження та аналіз інформації про стан атмосферного повітря здійснюється у рамках єдиної системи державного моніторингу навколишнього природного середовища органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

У галузі охорони атмосферного повітря встановлюються нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря, нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря і шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарними джерелами, граничні нормативи утворення речовин, які відводяться в атмосферне повітря при експлуатації технологічного та іншого обладнання, споруд і об'єктів, нормативи використання атмосферного повітря як сировини основного виробничого призначення, нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах пересувних джерел та шкідливого впливу їх фізичних факторів. Нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря і гранично допустимих шкідливих впливів фізичних та біологічних факторів на нього встановлюються для кожного стаціонарного джерела викидів або ін-

шого шкідливого фізичного та біологічного впливу на атмосферне повітря з кожною із забруднюючих речовин.

Плата за забруднення навколишнього середовища є економічним важелем, який почали застосовувати у другій половині ХХ століття. При цьому застосовують різні методи справляння плати, яку часто називають екологічним податком. Так, у США екологічний податок справляється за шкідливі викиди, які мають у своєму складі хром, кобальт та інші шкідливі метали і хімічні сполуки. Справляється також податок на шум, стічні води, пальне. Податок на шум уведений у багатьох індустріально розвинутих країнах (Франції, Англії, Японії, Німеччині, Швеції, Нідерландах та ін.) [9].

Відповідно до "Інструкції про порядок розробки, встановлення, перегляду та доведення лімітів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря" [5] платниками за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами повинні бути лише суб'єкти підприємницької діяльності, потенційні викиди яких становить 25 і більше тонн на рік або 5 і більше тонн на рік однієї речовини. На практиці деякі підприємства можуть бути платниками, якщо вони викидають невелику кількість небезпечних забруднюючих речовин.

Для кожного типу пересувних джерел, що експлуатуються на території України, встановлюються нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та шкідливого впливу їх фізичних факторів, які розробляються з урахуванням наявності технічних рішень щодо зменшення утворення забруднюючих речовин, зниження рівнів шкідливого впливу фізичних факторів, очищення відпрацьованих газів та економічної діяльності.

Компенсація збитків, завданих державі внаслідок наднормативного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, нараховується і стягується посадовими особами Державної екологічної інспекції Мінекобезпеки України, при виявленні перевищення нормативного викиду забруднення, встановленого у дозволі на викиди для даного джерела. Сплата збору за забруднення не звільняє підприємства від відшкодування збитків. Для оцінки рівня забруднення атмосфери в містах України створено мережу постів загальнодержавної служби спостережень і контролю за забрудненням атмосфери як частини природного середовища. На основі цих постів визначають вміст в атмосфері різних шкідливих речовин, що поступають від викидів антропогенних джерел. Правила контролю якості повітря населених пунктів встановлюють три категорії постів спостережень за забрудненням атмосфери: стаціонарний, маршрутний, пересувний або підфакельний.

Стаціонарні пости призначені для забезпечення безперервного контролю за змістом забруднюючих речовин або регулярного відбору проб повітря для подальшого контролю. Для цього в різних районах міста встановлюються стаціонарні павільйони, оснащені устаткуванням для проведення регулярних спостережень за рівнем забруднення атмосфери. Регулярні спостереження проводяться і на маршрутних постах, за допомогою спеціального обладнання. Спостереження на стаціонарних і маршрутних постах в різних точках міста дає змогу стежити за рівнем забруднення атмосфери. В кожному

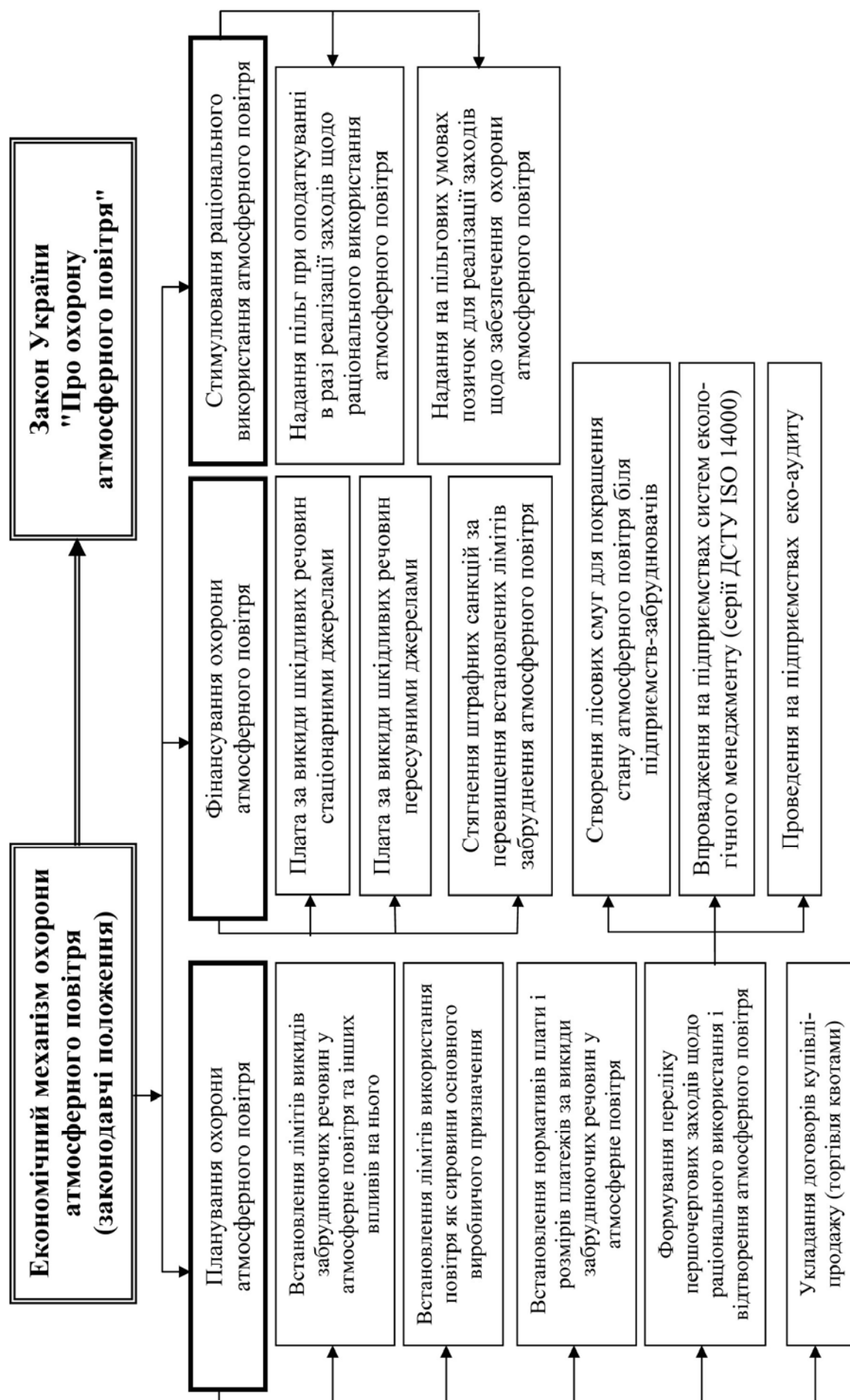

Рис. 2. Структура економічного механізму охорони атмосферного повітря

місті проводять визначення концентрацій основних забруднюючих речовин, тобто тих, які викидаються до атмосфери майже всіма джерелами: пил, оксиди сірки, оксиди азоту, оксид вуглецю тощо. Крім того, вимірюються концентрації речовин, найбільш характерних для викидів підприємств даного міста. Для вивчення особливостей забруднення повітря викидами окремих промислових підприємств проводяться вимірювання концентрацій з підвітряного боку під димовим факелом, що виходить з труб підприємства на різній відстані від нього. Підфакельні спостереження проводяться на стаціонарних постах, щоб детально ознайомитися зі станом атмосферного повітря, яке забруднюється пересувними джерелами, проводяться спеціальні обстеження поблизу магістралей.

Отже, основною метою проведення природоохоронних заходів з охорони атмосферного повітря є збереження та покращання якості повітряного басейну країни, забезпечення його охорони й комплексного використання, зниження негативного впливу промислового та сільськогосподарського виробництва, комунального господарства міст на навколишнє середовище, відтворення рослинного і тваринного світу і створення найсприятливіших умов для життя, праці та відпочинку населення.

Література

1. **Телиженко А.М.** Управление качеством атмосферного воздуха на международном уровне// Тези третьої щорічної Всеукраїнської наукової конференції "Екологічний менеджмент у загальній системі управління". – Суми: вид-во СумДУ, 2003. – С. 119-125.
2. **Закон України** про охорону атмосферного повітря// Відомості Верховної Ради України. – 1991, № 50. – С. 1511-1525.
3. **Закон України** про охорону навколишнього природного середовища// Відомості Верховної Ради України. – 1991, № 41. – С. 1143-1173.
4. **Інструкція** щодо оформлення та змісту проекту нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел. Затверджена наказом Мінекономіки від 18 липня 1996 р., № 76.
5. **Інструкція** про порядок розробки, встановлення, перегляду та доведення лімітів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Затверджено наказом Мінекобезпеки від 28 червня 1996 р., № 65.
6. **Порядок** розробки і затвердження нормативів гранично-допустимих речовин у атмосферне повітря стаціонарними джерелами/ Затверджено наказом Мінекобезпеки від 18 липня 1996 р., № 76.
7. **Методика** розрахунків розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Затверджено наказом Мінекобезпеки 18 травня 1995 р., № 38.
8. **Телиженко А.М.** Экономика чистого воздуха: международное управление. – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2001. – 326 с.
9. **Браун Лестер.** Стан світу 2001. – К.: Інтелсфера, 2001. – 308 с.

УДК 334.761

Аспір. В.В. Якімцов¹ – УкрДЛТУ

КООПЕРУВАННЯ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглядається історія налагодження розгалужених кооперованих зв'язків між підприємствами країн СНД та Прибалтики. Показано процеси, що відбувалися та відбуваються між країнами СНД та Прибалтики на шляху поглиблення спеціалізації

¹ Наук. керівник: проф. Ю.Ю. Туниця, д-р екон. наук – УкрДЛТУ